

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ УЖИЦЕ

ЉУБОМИР СТОЈАНОВИЋ ЖИВОТ И ДЕЛО

Научни скуп „Љубомир Стојановић – животи и дело”
(Ужице, април 18–19. 2002)

Др Стана Ристић

СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК У ГРАМАТИЧКОМ ОПИСУ
ЉУБОМИРА СТОЈАНОВИЋА

[Посебан описак]

Ужице
2002.

Др Стана Ристић
Београд

СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК У ГРАМАТИЧКОМ ОПИСУ ЉУБОМИРА СТОЈАНОВИЋА

Апстракт: У раду је представљен граматички модел описа српског књижевног језика Љубомира Стојановића и његови филолошки погледи у вези са питањима развоја, стабилизације и нормирања српског књижевног језика.

Кључне речи: српски књижевни језик, модел грамаатичког описа, језички развој, језичко нормирање, књижевни језик, дијалекти, синхрони и дијахрони преглед.

0.1. У раду ћемо представити филолошку делатност Љ. Стојановића који је као граматичар одиграо значајну улогу у установљењу норме и у развоју српског књижевног језика поствуковског времена. Филолошке ставове овог научника, културно-просветног посленика, државника и политичара показаће мо на основу његове три Граматике (за други, трећи и четврти разред гимназије), његове Академске беседе, као и на основу његове монографије о Вуку Караџићу.¹

0.2. На Стојановићево бављене језиком и на његове филолошке надзоре утицало је и његово бављење историјом, старом књижевношћу и добро познавање народног језика. Своја научна знања популарисао је као наставник и професор, а у тадашњој српској филологији био је један од последњих представника славистичке школе у духу Миклошића, Јагића и Лескина (Белић 1998: 469).

1.1. Поменуте Стојановићеве школске Граматике имале су више, углавном прерађених издања, па смо нпр. на увид имали *Српску грамаатичку за IV*.

¹ Подаци о наведеним коришћеним изворима биће наведени у литератури. За граматички опис српског језика Љ. Стојановића свакако су значајни његови радови из ове области, а нарочито из синтаксе глаголских облика, али их ми овом приликом, с обзиром на главни циљ нашег рада, не можемо узимати у обзир (исп. Белић 1998: 478). У наведеној Белићевој књизи, у напомени 1, стр. 480 дати су извори у којима је објављена богата библиографија Љ. Стојановића, а избор из библиографије, његов рад из филологије и књижевне историје, приредила је Милојковић (2000: 211–217).

разред гимназије у другом издању (1926), *Српскохрватску грамајику за II разред гимназије* у осамнаестом издању (1936)², а *Српскохрватску грамајику за III разред гимназије* у четрнаестом издању (1936). Велики број издања последње две граматике показује да су граматички уџбеници Љ. Стојановића били доста примењивани у школској пракси иако је у исто време постојало више школских граматика и у српској и у хрватској средини.³

1.2. У српској средини у другој половини 19. века у граматичкој литератури су евидентне две супротне оријентације, нова – вуковска и стара – славеносрпска. Прву је утемељила Даничићева *Мала српска грамајика*, а другу од 1847. до 1856. граматике писане на позив и конкурс Матице српске за израду „добре српске граматике” (И. Захаријевић, П. Нинковић, В. Вујић). Ове друге биле су одмах прихваћене од школске власти, доживеле су више издања и задржале се дуго у настави. Међутим, и оне су у својим последњим издањима прелазиле на нови Вуков правопис, тако да се крајем 19. века у српској филологији успоставља јединствена вуковска оријентација (Јокановић-Михајлов 1996: 256). Нову, стабилнију етапу у одржавању вуковске граматичарске традиције у српском језику установљују својим радом Ј. Бошковић, С. Новаковић, Ж. Симић и Љ. Стојановић. „Њима је заједничко развијање норме на вуковским принципима, угледање на Вука и Даничића и настојање да у духу свог времена овај посао унапреде ... Укупна филолошка и граматичарска делатност сваког од ова четири аутора била је од њихових савременика веома цењена и високо вреднована” (Јокановић-Михајлов 1996: 260).⁴

1.3. Велика популарност школских граматика Љ. Стојановића и њихова предност у односу на граматике његових савременика, поред осталог, заснивала се и на умереним ставовима овог аутора у одржавању вуковске граматичарске традиције, која је у Стојановићево време већ била преузела примат и стабилизovala се и на српској и на хрватској страни. У Београдској филолошкој школи управо је Стојановићева одмерена делатност допринела континуитету вуковске традиције у најбољем смислу, па се зато десило да су Стојановићеве

² Иста граматика под насловом *Лекције из српскога језика за II разред гимназије* појавила се у деветом издању 1910. године.

³ Из истог периода имали смо у рукама и *Грамајику српскохрватског језика за њрви разред средњих и сѣручних школа* А. Белића, друго издање 1933. године, а навешћемо још неколико граматика из Вуковог и поствуковског времена према Јокановић-Михајлов (1996): Даничић Ђ., *Мала српска грамајика*, Беч, 1850; Захаријевић И., *Српска грамајика*, Београд, 1847; Нинковић П., *Српска грамајика*, Београд, 1848 (I изд.), Нови Сад 1856 (II изд.); Вујић В., *Српска грамајика за гимназије у Кнеже. Србији*, Београд 1870 (III изд.), Панчево, 1978 (V прер. изд.); Илић Ј., *Српска писменица*, Нови Сад, 1860; Бошковић Ј., *Извод из српске грамајике*, Нови Сад, 1874 (VI изд.), 1878 (VII изд.); Новаковић С., *Српска грамајика*, Београд, 1879 (I део), 1880 (II део), 1881 (III део). Према истом извору навешћемо још једну библиографску јединицу релевантну за тему којом се бавимо, а то је дело Милојевић Дим. Ј., *Развијак српске грамајике у овом веку, поглављиво као уџбеника за средње школе*, Београд, 1896.

⁴ Исп. и Белић 1951: 276–277.

школске граматике у настави замениле граматику Стојана Новаковића, која је, са своје стране, била најпримеренија замена граматика Ђ. Даничића. Граматике последња два наведена аутора имале су више научни карактер, док су Стојановићеве граматике биле школске, па самим тим и приступачније, популарније за наставу (исп. Белић 1998: 469). Основне методичке принципе (јасноћу и прецизност дефиниција), примењене у писању ових уџбеника, Стојановић је усвојио од немачких граматичара који су писали за средњошколску наставу, али је многе и сам изграђивао као професор гимназије и Велике школе (исп. Белић 1998: 472–473).

2.1. Класификација језичке грађе у Граматикама, по Белићу, давана је према лекцијама Лескинове старословенске граматике (Белић 1998: 472). У расподели грађе у свакој граматици а и у градиву за сва четири разреда гимназије запажа се кружни и линеарни распоред. Кружни распоред заснива се на принципу концентричних кругова: општи преглед тема, а затим детаљнији обрада тема, са потребним упућивањем. Тако је у Граматици за први разред дат кратак преглед целе граматике (Стојановић 1926, последња нумерисана стр.), а у Граматици за четврти разред у *Присѣују* је резимирано градиво из претходних разреда са потребним упућивањем и са кратким историјатом и променама у гласовном систему и врстама речи. У линеарном распоређивању градива иде се од простијих јединица према сложенијим: гласови, речи, делови реченице, просте реченице, сложене реченице.

2.2.1. Граматика за други разред има два дела. Први уводни део је *Присѣују* са општим прегледом следећих тема: гласови и слова (на крају поглавља су дата правила о писању великог слова); речи (издваја 9 врста, без партикула; дели их на променљиве и непроменљиве, а по постанку на просте и сложене; код променљивих разликује основу и наставак за облик речи, а у вези са постанком речи разликује корен и наставак за основу; представља категорију рода и броја); реченице (према саставу и према значењу, а у вези са простим и проширеним реченицама издваја главне реченичне делове и њихове додатке); интерпункција (правила употребе свих знакова интерпункције). У главном делу детаљније су обрађене следеће теме: гласови (подела гласова, слог, гласовне промене, акценти, знаци за акценте и дужине); именске речи (именице, придеви, заменице и бројеви са свим релевантним граматичким особинама и класификацијама) и значење падежа без предлога.

2.2.2. Граматика за трећи разред нема општег приступа, а садржи следеће теме: глаголи (подела глагола према прелазности и трајању радње, промена гл. по врстама – 4 гл. врсте, глаголски облици); непроменљиве врсте речи (предлози: употреба са појединим падежима; подела по значењу: место, време, узрок, друштво, изузимање, замена; наводи и данас застареле предлоге: *кром* (*окром*), *цјећ*, *након* (*наком*)); прилози: у њих убраја и већину партикула; свезе: и у њих убраја многе партикуле и усклици; речце представља само као артикле који се јављају на крају неких речи) и значење падежа с предлозима.

2.2.3. Граматика за четврти разред, осим поменутог *Присјџуџа* (в. т. 2.1), садржи следеће теме: реченице (просте, разгранате и сложене; сложене се деле на приређене (независне) и подређене (зависне) реченице; приређене три врсте: спојне (саставне), супротне и раздвојне (раставне); подређене се деле на споредне реченице уместо именице, споредне реченице као додатак именици, као додатак прироку: објекатске, месне, временске; као додатак целој реченици: последичне, узрочне, намерне, допусне, погодбене) и употреба и значење (синтакса) глаголских облика.

2.3. Велики број примера, задатака и вежбања у Граматикама Љ. Стојановића показују с колико су љубави и педагошког искуства оне рађене (исп. Белић 1998: 473). У представљању сложених реченица Стојановић даје много примера за сваку врсту, углавном из народних умотворина и Његошевих дела, а уз примере, као ни на неком другом месту у граматикама, нема података о изворима из којих су примери узимани. Свака јединица описа издваја се у посебно нумерисане параграфе; нумерација је континуирана, без назнаке структурне и хијерархијске уређености описиваних целина, што уџбенике чини прегледним и приступачнијим за наставу средњошколског нивоа. Поступак у граматичкој обради грађе одликује се овим редоследом: најпре се дају дефиниције, а затим примери и коментари посебних случајева, изузетака. Стојановић у Граматикама употребљава савремену домаћу терминологију без латинских назива (латинске називе падежа употребио је само у првом помињању падежа у Граматици за други разред).

3. На основу представљених поступака у Граматикама, са становишта граматикологије⁵ модел граматичког описа језика Љ. Стојановића може се одредити као традиционалан. То је модел заснован на традицији латинских и грчких граматика и по њему се описује фонетика, врсте речи и облици у морфологији и синтакса (исп. Тафра 1993: 10). Полази се од облика језичких јединица, па се одређују и представљају њихова значења и употребе (функције). Описујући језик изван контекста ситуације, у његовој статичности и непроменљивости, Граматике Љ. Стојановића, као и све традиционалне граматике, представљају углавном статичне моделе, чија су утврђена правила намењена за учење матерњег језика. У корпусу, грађи на којима су објашњаване граматичке јединице заступљени су само неки жанрови писаног језика (из народних умотворина и књижевности Вуковог времена), па у граматичком опису Љ. Стојановића нема граматичких дублета.

4.1. Међутим, у Стојановићевом филолошком и педагошком раду било је и модерног приступа. Оно што је било модерно у предавањима Љ. Стојановића на Великој школи, по Белићу, то је била тачка гледишта на развитак језика, са упућивањем на савремену литературу тога доба о прасловенском, старословенском и српском језику (Белић 1998: 483). Таква, модерна тачка гледи-

⁵ Термин је преузет од Тафра 1993: 9, по којој се **граматикологија** одређује као дисциплина која се бави граматикама као различитим моделима описа језичког система.

шта и постулирање језичког развитака као основног принципа у представљању језичких феномена остварени су у неким сегментима и у разматраним Граматикама Љ. Стојановића, а у једној од њих он даје теоријску заснованост оваквог свог филолошког опредељења. Наиме, у *Српско ђрамаћици за IV. разред ђимназије* (1926) читаво, већ поменуто обимно поглавље под насловом *Присћуи* посвећује принципима у приступу основним језичким проблемима. У њему се језик дефинише као производ човечијег духа, којим људи саопштавају своје мисли један другом (трећа, нунумерисана стр.), а затим се разматрају феномени језичког развитака: језичко територијално раслојавање, настанак више различитих дијалеката, више различитих језика, па и језичко раздвајање. Указује се и на значај заједничког порекла језика и прајезика у настајању више језика и у представљању сваког од њих (нпр. значај прасловенског и индоевропског за настанак и описивање српског језика). Као најважније промене које условљавају дељење језика Стојановић истиче гласовне промене. Оне не обухватају читав језик него само његове поједине делове и трају ограничено време. Тако наводи пр. словенског *чѣшо* које је у једном делу српског језика постало *ча*, а у другом *шѣшо*, што је довело до поделе српског језика на чакавски и штокавски дијалекат; или пр.: *друѡ–дружина* (за извршену палатализацију), а пр. *боѡ–боѡиња* за неизвршену палатализацију испред *и* које је по преклу *ы*, јер је закон о измени испред *и* престао да важи кад су се ова два гласа изједначила у српском језику (4–5).

4.2. У *Присћуи* су представљени и феномени дијахроног и синхроног плана на фонетском и морфолошком нивоу. Тако уз историјат некадашњих гласова Стојановић објашњава и појаве евидентне у савременом језику: непостојано *а*, промене *л* у *о*, једначење и сажимање самогласника и сугласничке промене. Осврћући се на промене гласа „јат”, представља нормативну ситуацију језика свога времена, у којој је тај глас замењен са *е* у екавским говорима штокавског дијалекта и у говорима чакавског дијалекта, а са *ије* и *је* у већини говора штокавског дијалекта. У историјату промена именица критички се осврће на издвајање *б* именичких врста, које су одређиване по параметру завршетка основе а не по параметру рода, иако падежне парадигме показују изједначавање падежних наставака према роду именица.

4.3. У *Присћуи* су изнети и показани основни принципи Стојановићевог филолошког опредељења и методички обрасци у распореду и начину представљања граматичке грађе. Неки од принципа су још увек актуелни, као што је и представљени принцип језичког развоја. У оквиру овог принципа издвојен је и принцип дијахроног и синхроног приступа у описивању језика и у представљању односа између књижевног језика и дијалеката. Назначени принцип изнет је у Стојановићевом схватању граматике: „Граматика као наука може се писати у ужем или ширем обиму. У ужем обиму она се бави само књижевним језиком или оним дијалектом којим се пише у књижевности ... Њој је задатак да покаже како ваља правилно писати и говорити књижевним језиком, и како се до тога дошло без обзира како се сад у народу говори” (14).

За књижевни језик свога времена Стојановић каже да је скорашњи и да је „још жив у устима једног од најраспрострањенијих српских дијалеката” (14), али да ипак постоје ситније разлике између њега и говора који су му у основи. Као пр. наводи да се негде не чује глас *x*, негде се изгубио облик времена пређашњег свршеног и несвршеног, негде се говори *goшао*, негде *goша* и негде *goшо*. Из изнетог се види да је оваква практична граматика и нормативна, јер Стојановић њен задатак види и у томе да од многих одступања и мешавине с другим дијалектима одабере оно што је најприкладније, да утврди правила како треба говорити и писати и да покаже језичке законе на којима се правила заснивају. У ширем смислу граматика обухвата цео језик са дијалектима и то од почетка писмености до савременог стања. Ту граматику одређује као историјску упоредну граматику. Она је и научна, јер по Стојановићу она мора објаснити све што се у народу говори и што се говорило, нпр. *оџишиал* и *оџишиао* и *оџишиа* и *оџишио* и *ошо* и *очо*, и за њу нема ништа што је неправилно, ништа што је „боље” или „горе”, „јер све што се у народу говори или што се говорило, правилно је за тај дијалект и за то време. Само из такве научне граматике могу се схватити и објаснити појави у књижевном језику и закони њихова постанка” (15).

4.4. Занимљиво је и Стојановићево схватање развоја књижевног језика за чију се основу обично узима неки од дијалеката заједничког језика. У вези с тим указује на необичност у развоју српског језика, који, од почетка писмености до Вуковог времена, за основицу свог књижевног идиома има или туђи дијалекат или туђи књижевни језик, и пролази кроз следеће развојне фазе: српскословенску, рускословенску и славеносрпску. Тек у 19. веку створен је заједнички књижевни језик Срба и Хрвата на основама народног штокавског ијекавског дијалекта захваљујући напорима Вука Караџића и присталицама Илирског покрета. Стојановић истиче да у његову основицу улазе и говори екавског дијалекта, па је даљи развој заједничког језика предвиђао у корист екавској дијалекта, „и то из ових разлога: што је највећи део књижевности код Срба написан овим дијалектом; што је он простији од ијекавског; и што је ијекавцима лакше заменити **ије** са **е** да не погреше, него екавцима **е** са **ије**, да не падну у погрешку” (13).

5.1. Концепција заједничког књижевног језика Срба и Хрвата у филолошком опредељењу Љ. Стојановића није конзистентна ни потпуно јасна. Он је прихвата декларативно и на тај начин остаје на линији вуковско-даничићевске традиције, али фактички, у његовим граматичким описима књижевног језика и у његовим ставовима изнетим у разматраним делима и јавним иступима, то је концепција српске варијанте књижевног језика (в. и претходни пасус). Проблематичност заједничког књижевног језика Срба и Хрвата Љ. Стојановић је нарочито оштро поставио у Приступној академској беседи на свечаном скупу Академије 11 јан. 1896, истичући је као питање о имену тог језика, и то више као политичко него стручно, језичко питање. У вези са постављеним питањем он износи свој став „да сви дијалекти који се говоре између језика бугарског и

словеначког чине једну целину, али та целина нема и једно име, већ два: језик *српски* и језик *хрвајски* (истакао Љ. С.). А како су оба имена подједнако стара, то се не може ни једно оспоравати, настало је питање докле је чије” (Стојановић 2000, 205). По Стојановићу језик којим говоре Срби и Хрвати је један језик, али се проблем јавља у вези са разграничавањем српских и хрватских дијалеката: „Да није било Гајева илирског покрета, опет би се како тако могло разграничити српско од хрватског. *Хрвајски* дијалекти били би они којима говоре и пишу они који себе Хрватима називају, а *српски* би били они којима Срби говоре. И као год што ја *чакавски* дијалекат не могу никад назвати *српским* ... исто тако и Хрвати не треба да се љуте, кад им се рече да је онај дијалекат, којим говоре и пишу, или боље рећи, којим се труде да говоре и пишу у Загребу, дијалекат *српски*, јер до илирског покрета није било човека који је тако говорио и писао а да се Хрватом називао; напротив тим дијалектом говоре Херцеговци, народ који се од старине само Србима називао” (истакао Љ. С.) (Стојановић 2000: 208).

5.2. Исти став је евидентан и у Граматикама Љ. Стојановића, јер у њима скоро увек употребљава назив „српски језик”, а врло ретко и назив „српски или хрватски”, а једино у насловима и назив заједничког језика „српскохрватски језик”, нпр.: *српски језик /је/ спродан с руским* и сл., али у поднаслову: *српскохрвајски језик и његови дијалекти*, или *Према различитим особинама дијалеката и појединих зговора српски или хрвајски језик се дели у шест главних дијалеката* (Стојановић 1926: 7–9). Две граматике каснијих издања, из 1936. год. носе у наслову назив „српскохрватска граматика”, а једна, ранијег издања, из 1926. год., у наслову има „српска граматика” (в. литература и извори), као и друга ранија издања Стојановићевих школских граматика. Наведена колебања у имену језика који Стојановић описује у својим граматикама показују да је питање имена заједничког књижевног језика Срба и Хрвата и политичко питање, али да је за остваривање заједничког језика много важније питање јединствене кодификације одабраног дијалекта који му је узет за основицу. Међутим, у Граматикама Љ. Стојановића описан је граматички систем стабилизованог вуковског књижевног језика са дијалекатском основном српских народних говора и са карактеристичним гласовним и морфолошким особинама, различитим од штокавских говора који су чинили основицу хрватског језика (исп. Ивић 1998: 223, 224). По овој ограничености Стојановићеве Граматике разликују се од Даничићеве *Мале српске драматике* и његових *Облика српског језика* иако су, као и многе граматике књижевног језика код Срба и Хрвата, писане по узору на наведена Даничићева дела.

6.1. Тај узор, као и чињеница да је у Стојановићевим Граматикама као и у Даничићевим кодификован вуковски књижевни језик са општим правилима о прихваћеном ијекавском наречју, без обзира на његов однос према заједничком књижевном језику и форсирање екавске варијанте у развоју тог језика, сврставају Стојановића у ред филолога који су са српске стране допринели нормирању и стабилизацији заједничког књижевног језика Срба и Хрвата (в.

словеначког чине једну целину, али та целина нема и једно име, већ два: језик *српски* и језик *хрватски* (истакао Љ. С.). А како су оба имена подједнако стара, то се не може ни једно оспоравати, настало је питање докле је чије” (Стојановић 2000, 205). По Стојановићу језик којим говоре Срби и Хрвати је један језик, али се проблем јавља у вези са разграничавањем српских и хрватских дијалеката: „Да није било Гајева илирског покрета, опет би се како тако могло разграничити српско од хрватског. *Хрватски* дијалекти били би они којима говоре и пишу они који себе Хрватима називају, а *српски* би били они којима Срби говоре. И као год што ја *чакавски* дијалекат не могу никад назвати *српским* ... исто тако и Хрвати не треба да се љуте, кад им се рече да је онај дијалекат, којим говоре и пишу, или боље рећи, којим се труде да говоре и пишу у Загребу, дијалекат *српски*, јер до илирског покрета није било човека који је тако говорио и писао а да се Хрватом називао; напротив тим дијалектом говоре Херцеговци, народ који се од старине само Србима називао” (истакао Љ. С.) (Стојановић 2000: 208).

5.2. Исти став је евидентан и у Граматикама Љ. Стојановића, јер у њима скоро увек употребљава назив „српски језик”, а врло ретко и назив „српски или хрватски”, а једино у насловима и назив заједничког језика „српскохрватски језик”, нпр.: *српски језик /je/ спродан с руским* и сл., али у поднаслову: *српскохрватски језик и његови дијалекти*, или *Према различитим особинама дијалеката и појединих збора српски или хрватски језик се дели у шест главних дијалеката* (Стојановић 1926: 7–9). Две граматике каснијих издања, из 1936. год. носе у наслову назив „српскохрватска граматика”, а једна, ранијег издања, из 1926. год., у наслову има „српска граматика” (в. литература и извори), као и друга ранија издања Стојановићевих школских граматика. Наведена колебања у имену језика који Стојановић описује у својим граматикама показују да је питање имена заједничког књижевног језика Срба и Хрвата и политичко питање, али да је за остваривање заједничког језика много важније питање јединствене кодификације одабраног дијалекта који му је узет за основицу. Међутим, у Граматикама Љ. Стојановића описан је граматички систем стабилизованог вуковског књижевног језика са дијалекатском осном српских народних говора и са карактеристичним гласовним и морфолошким особинама, различитим од штокавских говора који су чинили основицу хрватског језика (исп. Ивић 1998: 223, 224). По овој ограничениости Стојановићеве Граматике разликују се од Даничићеве *Мале српске драматике* и његових *Облика српског језика* иако су, као и многе граматике књижевног језика код Срба и Хрвата, писане по узору на наведена Даничићева дела.

6.1. Тај узор, као и чињеница да је у Стојановићевим Граматикама као и у Даничићевим кодификован вуковски књижевни језик са општим правилима о прихваћеном ијекавском наречју, без обзира на његов однос према заједничком књижевном језику и форсирање екавске варијанте у развоју тог језика, сврставају Стојановића у ред филолога који су са српске стране допринели нормирању и стабилизацији заједничког књижевног језика Срба и Хрвата (в.

као и партиципа на *-ћи*, пр. типа: *зрешник са стирејћом душиом*) (исп. Ивић 1988: 238). „Устаљивању норме која има с једне стране *зде* и *желејти*, а с друге *нисам*, свакако су допринели и београдски културни центар и књижевници из северне Србије, у чијем је већем делу и народ тако говорио. Уопште, књижевни језик без војвођанских дијалектизама преовладао је у Србији нешто раније него у Војводини” (Ивић 1998: 238).

7. Своја размишљања о српском књижевном језику, о опису његовог граматичког система и о стању у српској филологији на почетку стварања књижевног језика Стојановић је изнео и у деловима монографије о Вуку, у којима представља његов рад на реформи језика и правописа. Тако је Вукову *Писменицу* сместио у историјски контекст, критички се осврћући на граматичку обраду грађе и указујући под којим је утицајима она настала (Стојановић 1924: 73–84). Највећу слабост Вукове *Писменице* Стојановић види у граматичким дефиницијама и апстракцијама, али „у Вуковим облицима се и данас мало шта може исправити. Онако како је он фиксирао важи и данас” (81). Међутим, неке слабости нису само слаба страна *Писменице* него савремених граматика уопште. Схватање неповољног стања у српској филологији Вуковог времена и значај Вуковог граматичког рада Стојановић износи у општој оцени *Писменице*: „Оцењујући је, не сме се губити из вида да је ово *први покушај* да се *српски* језик стави у граматичка правила (истакао Љ. С.), и то од човека који није имао никакве научне спреме за тај посао. Оним делом, где се износе српски облици, она је добра, врло добра, а оним, где се износе правила граматичка, она представља ако не савремено граматичко знање уопште, а оно савремено граматичко знање код Срба” (82). Критички став према Вуковом граматичарском раду Стојановић задржава и оцењујући његову *Српску драматичку*. Он запажа Вуков напредак у граматичком знању (141–146), јер у првом делу о гласовима указује на разлику између гласова у словенском и српском језику истичући потребу за увођење нових слова за следеће гласове у српском језику: *ћ, њ, љ, њ* и *ј*. Боље граматичко знање, по Стојановићу, Вук је показао и прерадом поглавља о акцентима разликујући тачно четири акцента иако није могао баш тачно да их опише. У промени именица уводи седми падеж и за разлику од словенских граматичара даје тачну разлику између одређених и неодређених придева, узимајући као основни неодређени придевски вид. По оцени Стојановића *Српска драматичка* је велики напредак према *Писменици*, али и она има недостатака који се испољавају у непотпуном и површном објашњавању облика.

8. Љубомир Стојановић својим обимним и значајним радом задужио је не само књижевну историју објављивањем мноштва средњовековних текстова и приређивањем Вукових дела, него и филологију: изградом граматика, студијама из синтаксе, расправама о многим језичким питањима и монографијом о Вуку. Тако је његовим радом, као и радом других филолога, његових савременика и следбеника вуковско-даничићевске школе, надовешћено оно што је недостајало у једном периоду развоја српског књижевног језика. Развој тог јези-

ка није био праћен одговарајућом кодификацијом у речницима, граматикама и др. приручницима, који би описали и нормативно утврдили тадашње стање у језику (исп. Ивић: 268–269). Школске граматике Љ. Стојановића и његове језичке расправе попуњавају донекле тај недостатак уважавајући принцип језичког развоја у описивању језичких чињеница, као и уводећи и нормирајући екавску варијанту књижевног језика.

И да закључимо Белићевом оценом рада и деловања Љубомира Стојановића: „Он је био човек знања, човек дела, један дух који невероватно упрошћава све сложености предмета, прагматичар и симплификатор ... способан за предузимање крупних научних издавачких предузећа и великих колекторских научних послова” (Белић 1951: 276).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Белић 1933 – Белић Александар, *Грамаџика српскохрватског језика за први разред средњих и сџручних школа*, друго издање, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд.
- Белић 1951 – Белић Александар, *Око нашег књижевног језика*, Београд.
- Белић 1998 – Белић Александар, *О великим сџвараоцима*, шести том, Изабрана дела Александра Белића, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Ивић 1998 – Ивић Павле, *Преглед историје српског језика*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Јокановић-Михајлов 1996 – Јокановић-Михајлов Јелица, Ортоепска проблематика у граматичкој литератури поствуковског периода, *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане* 25/2, Београд, 255–263.
- Милојковић 2000 – Милојковић Анђелка, Библиографија изабраних радова Љубомира Стојановића, *Српски језик V/1–2*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, 211–217.
- Стојановић 1924 – Стојановић Љубомир, *Животи и рад Вука Сџеф. Караџића*, Штампарија графичког завода „Макарије”, Београд – Земун.
- Стојановић 1936 – Стојановић Љубомир, *Српскохрватска драматџика за II разред џимназије*, осамнаесто поправљено издање, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон, Београд.
- Стојановић 1936 – Стојановић Љубомир, *Српскохрватска драматџика за III разред џимназије*, четрнаесто поправљено издање, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон, Београд.
- Стојановић 1926 – Стојановић Љубомир, *Српска драматџика за IV. разред џимназије*, друго, поправљено издање, Издавач Књижара Геце Кона, Београд.
- Стојановић 2000 – Стојановић Љубомир, Приступна академска беседа Љуб. Стојановића говорена на свечаном скупу академије 11 јан. 1896, *Српски језик V/1–2*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, 181–209.
- Тафра 1993 – Тафра, Вранка, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.

Стана Ристић

СЕРБСКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК В ГРАММАТИЧЕСКОМ ОПИСАНИИ
ЛЮБОМИРА СТОЯНОВИЧА

Резюме

В работе на основе методов и распределения материала в учебных Грамматиках Люб. Стояновича установлен и показан грамматический образец описи сербского литературного языка этого известного филолога. Это по многим характеристикам традиционный образец латинских и греческих грамматик, потому что в грамматиках Стояновича, также как и во всех традиционных грамматиках, описана фонетика, части речи, формы слов в фонетике и синтаксисе. В грамматиках в описании языковых единиц начинается от формы слова, а потом определяется их значение и функция, а установленные правила предназначены для изучения родного языка. Эти грамматики стандартные и в статичном корпусе представлены только некоторые жанры письменной речи и поэтому в Грамматиках Люб. Стояновича нет грамматических дублетов.

Хотя язык описан вне контекста ситуации, в его неизменяемости и статичности, грамматический образец Стояновича не совсем статичный, поэтому что в описании некоторых частях фонетики и морфологии использован принцип языкового развития и комбинация синхронического и диахронического подходов, что определяет его современным и актуальным. Современный подход основан на принципе языкового развития, который в Грамматиках прежде всего часть теоретической элаборации языковых проблем, употреблен как основной продуктивный принцип в практической филологической работе и действии Стояновича: в языковых обсуждениях, в подходах языковой нормировки и в педагогической работе.

